

ROMAN RUKSANDE-RUSZKOWSKI

* 17 V 1916, Czerkasy (Rosja)

† 9 IV 2000, Szczytno

Roman Ruksande-Ruszkowski urodził się w środę 17 maja 1916 roku w Czerkasach, mieście położonym obecnie w centralnej Ukrainie, a w tamtym czasie należącym do Imperium Rosyjskiego. Jego ojcem był Leonard Ruksande-Ruszkowski (1892–1950), matką zaś Halina Ruksande-Ruszkowska (1884–1951); obydwójce spoczywają na cmentarzu komunalnym w Szczytnie. Na tej samej nekropolii znajduje się ponadto grób Zbigniewa Ruksande-Ruszkowskiego (1917–1957), który jest, być może, nawet blisko spokrewniony z Romanem Ruksande-Ruszkowskim, gdyż o przypadek tutaj – z powodu tak dużej zbieżności nazwisk – raczej trudno. Przed wybuchem II wojny światowej Ruksande-Ruszkowsky mieszkali najprawdopodobniej w Wilnie, a więc na terytorium II RP. Roman należał do wileńskiego gniazda Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Z Wilna rodzina Ruksande-Ruszkowskich została repatriowana do Polski w 1945 roku.

Na temat ścieżki edukacyjnej i zawodowej Romana Ruksande-Ruszkowskiego nie ma materiałów w archiwum Liceum Ogólnokształcącym w Szczytnie. Biorąc pod uwagę inskrypcję na jego mogile, można wnioskować, że w czasie II wojny światowej działał w Okręgu Wileńskim jako porucznik Armii Krajowej. Fakt ten prowadzi do następnej konstatacji, w myśl której Roman Ruksande-Ruszkowski musiał przed 1939

rokiem zdobyć wykształcenie co najmniej na poziomie seminarium nauczycielskiego lub studiów wyższych, skoro był oficerem AK. Co charakterystyczne, w archiwaliach szczycieńskiego LO, dotyczących przyszłego profesora wychowania fizycznego, nigdy nie występuje dwuczłonowa postać jego nazwiska, lecz tylko w formie skróconej: „Ruszkowski”. Powody, dla których postanowił tak uczynić, mogły być różne i nie da się ich już zapewne wyjaśnić.

Nazwisko Romana Ruszkowskiego pojawia się po raz pierwszy w składzie Rady Pedagogicznej LO w Szczytnie w roku szkolnym 1948/1949; po raz ostatni – 1952/1953. Na etacie nauczyciela wychowania fizycznego i przysposobienia sportowego zastąpił go od roku szkolnego 1953/1954 inny legendarny szczycieński wuefista – Profesor Wilhelm Szwerecki (1927–2021).

Biogram Profesora Ruksande-Ruszkowskiego zamieszczony na stronie internetowej AZS Olsztyn rzuca dodatkowe światło na jego przeszłość oraz działalność po odejściu ze szczycieńskiego LO. Czytamy o nim:

„Inicjator powołania sekcji gimnastyki sportowej (1952) w AZS Olsztyn (jako szóstej obok piłki siatkowej, piłki koszykowej, lekkiej atletyki, piłki nożnej i piłki ręcznej). Ten prekursor gimnastyki na Warmii i Mazurach był nauczycielem wychowania fizycznego w Szczytnie. Jako repatriant z Wilna, po osiedleniu się w Szczytnie w roku 1945, założył tu sekcję gimnastyki przyrzadowej. Przed wojną był zawodnikiem „Sokoła” Wilno. W 1952 r. zaangażowany został do pracy w Studium Wychowania Fizycznego ówczesnej Wyższej Szkoły Rolniczej. Prowadził jednocześnie sekcje w Szczytnie i Olsztynie”.¹

Swego profesora wychowania fizycznego wspomina dwukrotnie Janusz Leśniewski (1936–), syn Michała Leśniewskiego (1896–1966), który w latach 1945–1953 pełnił obowiązki dyrektora najpierw Państwowego Koedukacyjnego Ogólnokształcącego Gimnazjum, następnie Liceum Ogólnokształcącego w Szczytnie. Janusz Leśniewski napisał:

„Magistrat wkrótce spowodował rozebranie znacznej części budynku tej przystani i pozostał tylko hangar. Hangar ten i cały teren wraz z basenem portowym przejęła jedenastolatka. Powstała w ten sposób Baza Sportów Wodnych. Kierowali tą bazą kolejno uczniowie starszych klas pod nadzorem Profesora Zbigniewa Ruszkowskiego – nauczyciela WF”².

I w innym miejscu dodał:

¹ *Miedzy stadionem a brzegiem jeziora. 65 lat akademickiego sportu i wychowania fizycznego w Kortowie*. Red. M. Siwicki, G. Dubielski. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2016, s. 204; https://muzeum.azs.pl/post/attachments/88199-20190905123754225biogramy_azs_olsztyn.pdf (1 XI 2024).

² J. Leśniewski, *Fragmenty pamiętnika. Lata 1945–52*; <http://nowa.loszczytno.edu.pl/absolwencilo/lesniewski.pdf> (1 XI 2024).

Dyrektor prof. M.[ichał] Leśniewski miał szczęście zatrudnić takich profesorów jak np.: Panią mgr historii Irenę Kakowską, która przed wojną uczyła w Gimnazjum im. Władysława IV w Warszawie (Tam katechetą w 1920 r. był Ks. I.[gnacy]³ Skorupka, który 15 sierpnia⁴ 1920 poległ pod Ossowem w walce z bolszewikami, powstrzymując ucieczkę z pola walki swoich uczniów); Pana dr[.] W.[acława] Rogowskiego – byłego asystenta Prof.Prof. K.[arola] Olszewskiego i Z.[ygmunta] Wróblewskiego z Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie⁵ (Oni to jako pierwsi skroplili tlen i azot); Panią mgr geografii – F.[elicję] Jurewiczową – przed wojną zatrudnioną w jednym z gimnazjów w Wilnie; Panią mgr Gabrielę Trzaskę – była guwernantką, nauczycielką jęz. angielskiego u Potockich w Ołyce⁶; katechetę Ks. Wł.[adysława] Łaniewskiego – byłego misjonarza w Sri Lance, a nieco później Pana mgr[.] M.[ichała] Mazura⁷ – biologa, prof. P.[awła] Nowakowskiego – matematyka, mgr[.] [Leona Grzegorza] Czerniewskiego – fizyka, mgr[.] A.[lbina] Budzyńskiego – łacinnika; profesora W.F. – Z.[bigniewa] Ruszkowskiego, matematyka i fizyka mgr[.] P.[iotra] Wiśniewskiego i innych. Pierwszym woźnym był Pan M.[ieczysław] Strzemieczny, a po nim funkcję tę przejął na długie lata mieszkaniec Mazur ze wsi Klon – Pan J.[an] Kisiel.⁸

Nazwisko Profesora Ruksande-Ruszkowskiego pojawiło się również we wspomnieniu Romualdy Bereżeckiej, absolwentki szczycieńskiego LO (rocznik 1954):

SPORT – Profesor Roman Ruszkowski – to serce szkolnego sportu. Jakiej dziedziny sportu w tej szkole brakowało? Chyba boksu. Były natomiast gry zespołowe: siatkówka, koszykówka, szczypiorniak (7-osobowa piłka ręczna), lekkoatletyka, gimnastyka przyrządowa, ping-pong, sporty wodne – kajaki, żagle – duma chłopców, łyżwy – sprzyjało jezioro. Dostępność sali gimnastycznej, zewnętrznych boisk sportowych na szkolnym boisku, w fosie (między szkołą i zamkiem krzyżackim), obok internatu – z niemal zawsze umocowaną siatką, także stoły do ping-ponga w zakolach korytarzy i przedsionku sali gimnastycznej z siatką i raketkami... Nigdy nic nie ginęło i nie było świadomie niszczone. Długo dominowaliśmy nad sportowymi zespołami innych szkół w województwie.⁹

³ Uzupełnienia w nawiasach kwadratowych pochodzą ode mnie.

⁴ Ks. Ignacy Skorupka zginął 14 VIII 1920 r. od postrzału; <https://niepodlegla.gov.pl/wiktoria-1920/ksiaz-ignacy-skorupka-bohater-bitwy-warszawskiej-1920/> (1 XI 1920).

⁵ Zarówno Karol Olszewski (1846–1915), jak i Zygmunt Wróblewski (1845–1888) byli profesorami Uniwersytetu Jagiellońskiego, a nie UJK we Lwowie.

⁶ Ołyka należała do dóbr Radziwiłłów, a nie Potockich.

⁷ Wieloletni dyrektor szczycieńskiego LO, Michał Mazur (1913–1984), nie miał tytułu zawodowego magistra. Ukończył wyższe studia zawodowe w Warszawie.

⁸ J. Leśniewski, *Prof. Michał Leśniewski 1896–1966 r. Pierwszy Dyrektor Liceum Ogólnokształcącego w Szczycie 1945–1953 r.*; http://nowa.loszczytno.edu.pl/absolwencilo/lesniewski_dyrektor.pdf (1 XI 2024). Do tego fragmentu są potrzebne co najmniej cztery sprostowania: 1. Wuefista Ruszkowski miał na imię Roman. 2. Woźny Strzemieczny miał na imię Witold. Zapis „M.” u Janusza Leśniewskiego wziął się zapewne stąd, że woźny mówił o sobie z mazurską „Mnietek”. 3. Jan Kisiel urodził się w Lipowcu, a nie w Klonie. 4. Ani Albin Budzyński, ani Leon Grzegorz Czerniewski nie mieli tytułu zawodowego magistra, mimo że studiowali na wyższych uczelniach.

⁹ R. Bereżecka, *Odkurzone wspomnienia*; http://nowa.loszczytno.edu.pl/absolwencilo/romualda_berezecka.pdf. Zob. przedruk: R. Bereżecka, *Klisze wydobyte z pamięci. „Kurek Mazurski”* 2015, nr 16, s. 18.

Ostatni szczycieński adres Romana Ruksande-Ruszkowskiego to ul. Odrodzenia 27. Profesor wychowania fizycznego zmarł w niedzielę 9 kwietnia 2000 roku po długiej i ciężkiej chorobie, mając 84 lata. Został pochowany 13 kwietnia 2000 na tzw. starym cmentarzu komunalnym w Szczycie, w mogile, w której wcześniej pogrzebano jego rodziców (kwatery A II, rząd XXIII, numer grobu 2).

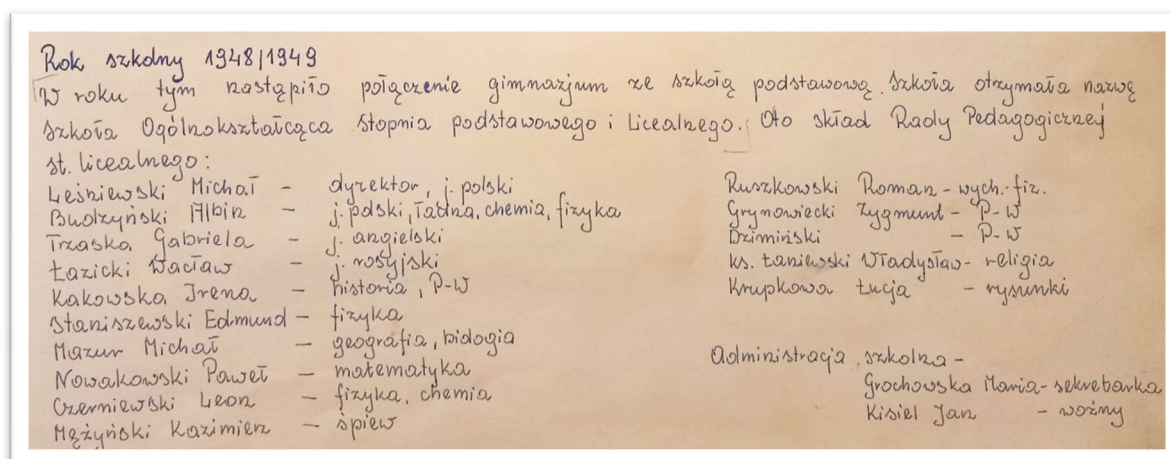
ANEKS FOTOGRAFICZNY¹⁰

Z ŻYCIA SZKOŁY

**Ryc. 1. Widok na budynek szkoły, w której w latach 1945–1970 funkcjonowało m.in. Liceum Ogólnokształcące i w którym nauczycielem wychowania fizycznego był Roman Ruksande-Ruszkowski w okresie 1948–1953.
Szczytno, ul. Jana Kasprowicza 1.**

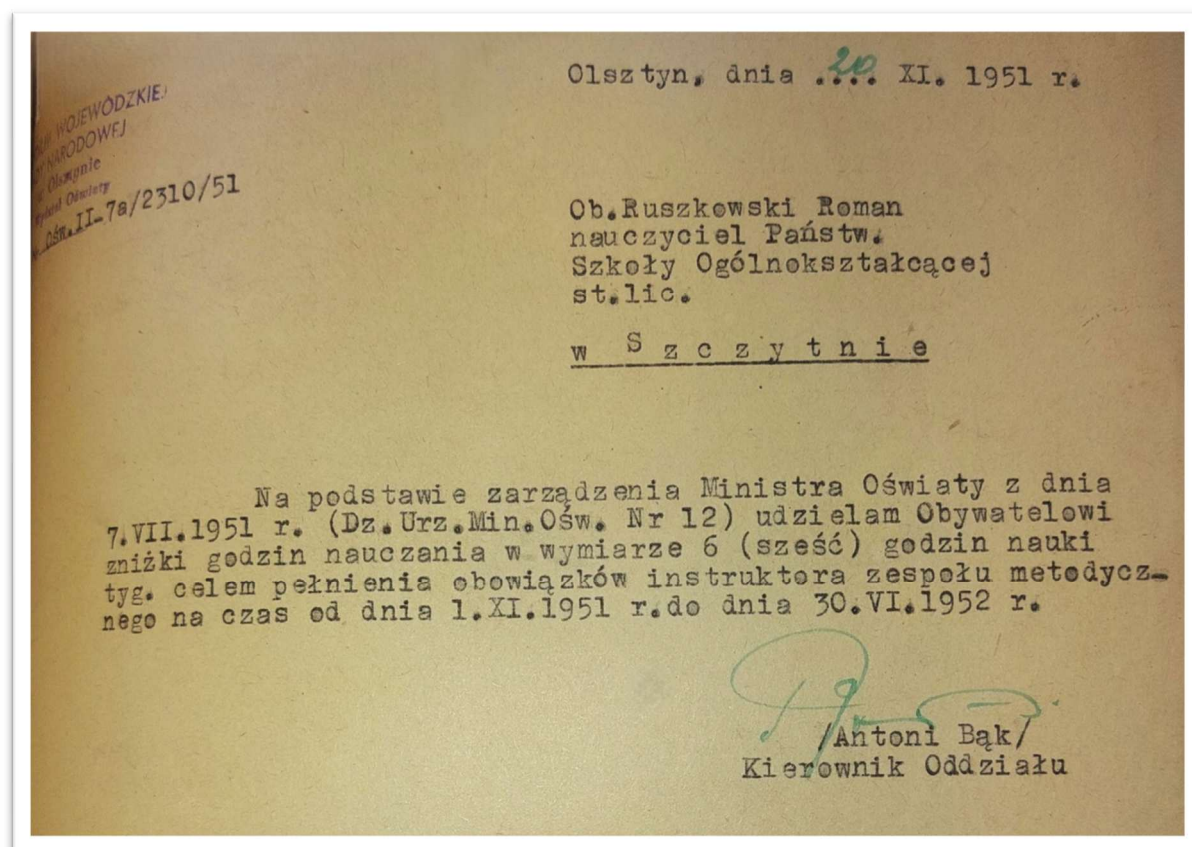
¹⁰ Ryciny bez wskazanego źródła pochodzą z Archiwum Liceum Ogólnokształcącego w Szczytnie.

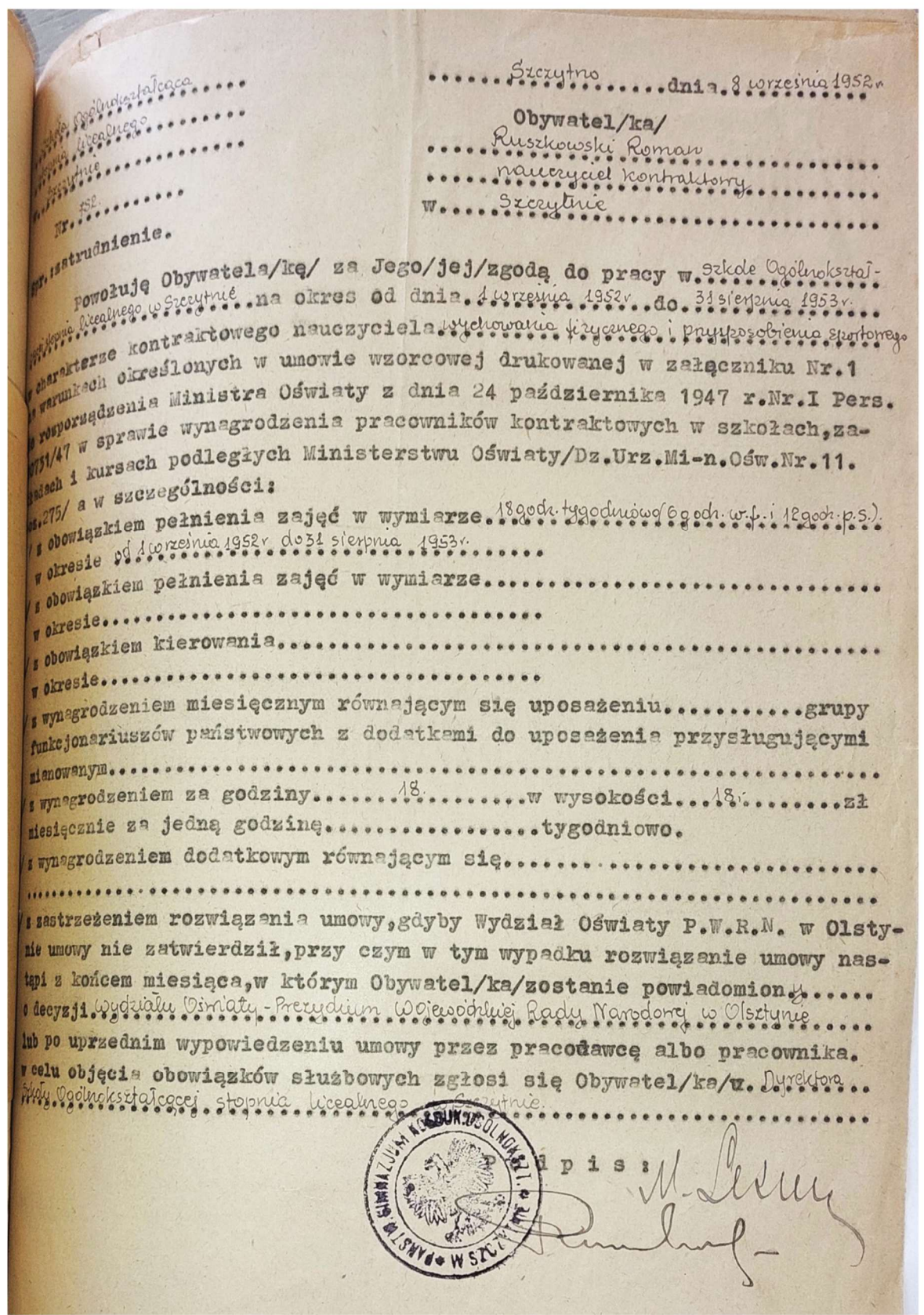
Ryc. 2. Karta z kroniki szczycieńskiego LO z lat 1945–1970 napisanej przez profesorów Alinę Wrońską i Romana Kasprowicza. W składzie Rady Pedagogicznej w r. szk. 1948/1949 po raz pierwszy pojawia się nazwisko Romana Ruszkowskiego.

Ryc. 3. Karta z kroniki szczycieńskiego LO z lat 1952–1953 napisanej przez profesorów Alinę Wrońską i Romana Kasprowicza. W składzie Rady Pedagogicznej w r. szk. 1952/1953 po raz ostatni pojawia się nazwisko Romana Ruszkowskiego.

Ryc. 4. Pismo Antoniego Bąka, kierownika Oddziału w Wydziale Oświaty PWRN w Olsztynie, w sprawie zniżki godzin dla Romana Ruszkowskiego z tytułu pełnienia obowiązków instruktora zespołu metodycznego w okresie od 1 XI 1951 do 30 VI 1952.

Ryc. 5. Ostatnia umowa zawarta przez Michała Leśniewskiego z nauczycielem kontraktowym Romanem Ruszkowskim 8 IX 1952 na nauczanie wychowania fizycznego i przysposobienia sportowego w szczecińskim LO w r. szk. 1952/1953.

**Ryc. 6. Defilada uczennic szczycieńskiego LO 22 VII 1949.
Na przedzie w białym stroju sportowym – prof. Roman Ruszkowski.
Obok niego – uczennica kl. X Krystyna Piekarska**

**Ryc. 7. Pokazy gimnastyczne koła gimnastycznego szczycieńskiego LO prowadzonego
przez prof. Romana Ruszkowskiego (r. szk. 1950/1951).**

Ryc. 8. Pokaz gimnastyki przyrządowej w wykonaniu koła gimnastycznego szczycieńskiego LO prowadzonego przez prof. Romana Ruszkowskiego.

Przyrządy ustawiono na przyczepie samochodu ciężarowego.

Pokaz odbywał się w ruchu podczas przejazdu ulicami miasta 1 Maja 1951 roku.

Na dolnym drążku w pozycji poziomej – Lidia Beszta.

Źródło: Archiwum prywatne Lidii Beszty

Ryc. 9. Pokaz gimnastyki przyrządowej w wykonaniu koła gimnastycznego szczycieńskiego LO. Przyrządy ustawiono na przyczepie samochodu. Pokaz odbywał się w ruchu podczas przejazdu ulicami miasta 1 Maja 1951 roku.

Na dolnym drążku w pozycji poziomej – Lidia Beszta.

Źródło: Archiwum prywatne Lidii Beszty

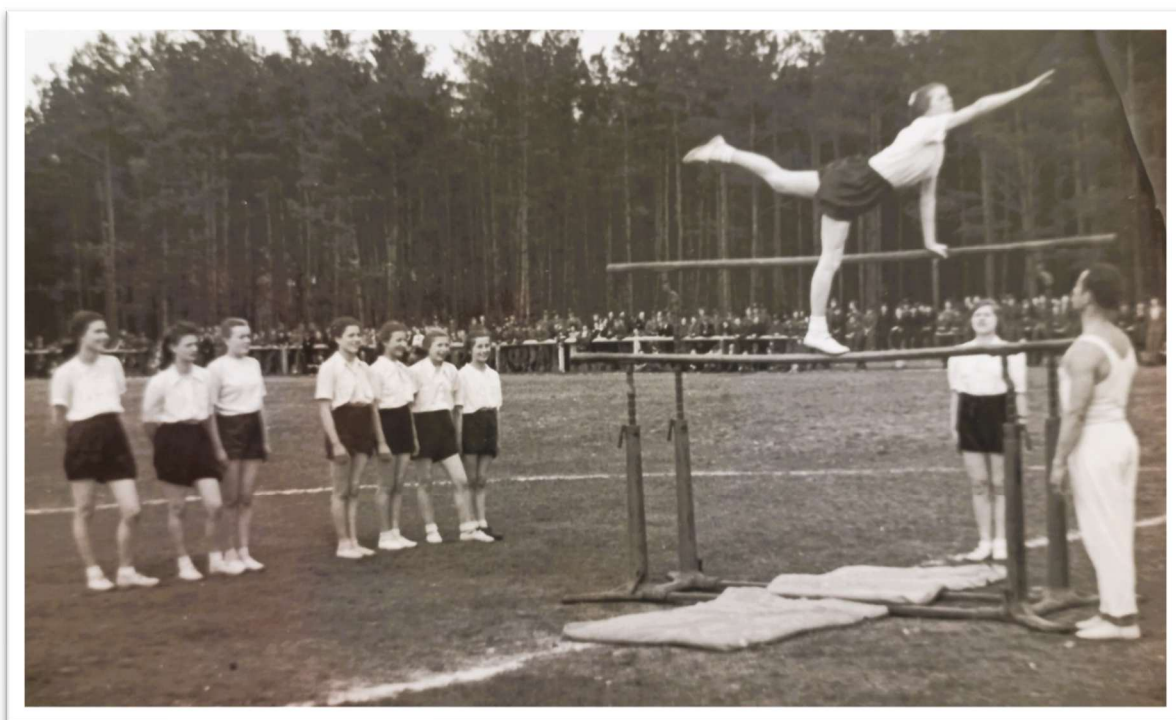
Ryc. 10. Pokaz gimnastyki przyrządowej w wykonaniu koła gimnastycznego szczycieńskiego LO na stadionie leśnym w Szczytnie podczas obchodów 1 Maja 1951 roku.
Na górnym drążku w pozycji poziomej — Lidia Beszta.

Źródło: Archiwum prywatne Lidii Beszty

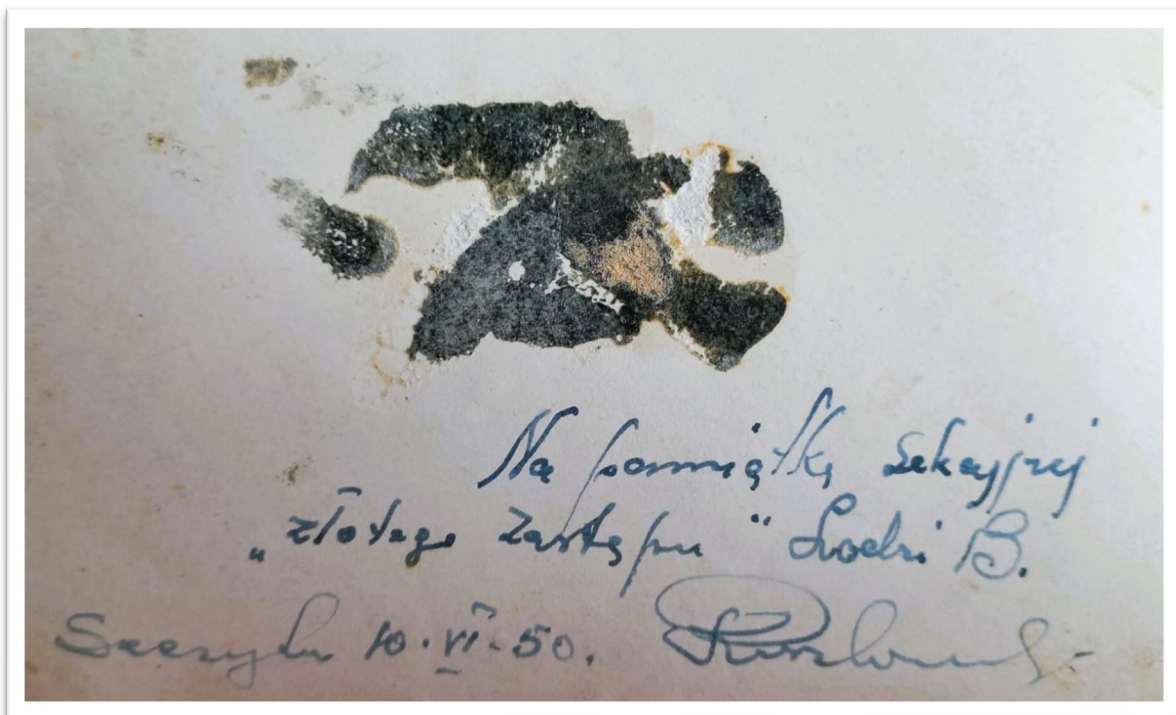
Ryc. 11. Pokaz gimnastyki przyrządowej w wykonaniu koła gimnastycznego szczycieńskiego LO na stadionie leśnym w Szczytnie podczas obchodów 1 Maja 1951 roku.
Na dolnym drążku w pozycji poziomej — Lidia Beszta.

Źródło: Archiwum prywatne Lidii Beszty

Ryc. 12. Pokaz gimnastyki przyrządowej w wykonaniu koła gimnastycznego szczycieńskiego LO na stadionie leśnym w Szczytnie podczas obchodów 1 Maja 1951 roku.
Asekuruje prof. Roman Ruszkowski.

Źródło: Archiwum prywatne Lidii Beszty

Ryc. 13. Przykładowa odwrotna strona zdjęcia z albumu Lidii Beszty podpisanego przez prof. Romana Ruszkowskiego.

Źródło: Archiwum prywatne Lidii Beszty

Ryc. 14. Koszykarki szczycieńskiego LO w r. szk. 1951/1952: nr 3 – Eleonora Leśniewska, nr 5 – Maria Cyryłowska, nr 9 – Romualda Bereżecka, nr 2 – Danuta Tomaszewska, nr 7 – Teresa Ruczkówna. Trener: Roman Ruszkowski.

Źródło: Archiwum prywatne Lidii Beszty

Ryc. 15. Prof. Roman Ruszkowski – pierwszy z lewej.

Źródło: Archiwum prywatne Lidii Beszty

Ryc. 16. Prof. Roman Ruszkowski podczas zajęć z przysposobienia sportowego sprawdza poprawność opatrywania „rany”.

Ryc. 17. Absolwenci szczycieńskiego LO przed wejściem głównym na stary cmentarz komunalny w Szczytnie. Przyjazd w związku ze zlotem uczniów w maju 1973 roku. Drugi od prawej: Roman Ruksande-Ruszkowski, trzecia – Lidia Beszta, czwarta – Wanda Jurczenko. Pośrodku zdjęcia – Anna Leśniewska. Po jej prawej ręce Anny Leśniewskiej – Janusz Leśniewski.,

Źródło: Archiwum prywatne Lidii Beszty

**Ryc. 18. Obchody 50-lecia LO (czerwiec 1996).
Stoją od lewej profesorowie wychowania fizycznego: Elżbieta Matwiejczuk,
Roman Ruszkowski, Paweł Szczepaniak, Wilhelm Szwarecki, Marek Wróblewski.**

MIEJSCE SPOCZYNKU

Ryc. 19. Mogiła rodziny Ruksande-Ruszkowskich na szczycieńskim cmentarzu komunalnym (2024).

Autor fotografii: Grzegorz Ojcewicz

Ryc. 20. Tablica inskrypcyjna na mogile Romana Ruksande-Ruszkowskiego (2024).

Autor fotografii: Grzegorz Ojcewicz

*Archiwalny materiał kadrowy LO zeskanowała Anna Tobolewska
Biogram napisał i całość opracował dr hab. Grzegorz Ojcewicz*